

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Rinkimai baigėsi, tegyvuoja rinkimai

Šis šūkis nuskamba ne veltui – pasibaigus rinkimams į Seimą, prasideda kiti, gal ne visiems reikšmingi, o tiems, kurie knygų neskaito, gal ir visai bereikšmiai – Metų knygų rinkimai.

Ši akcija, kaip į ją bežiūrėsi, yra populiari ir tikrai sudomina nemažą visuomenės dalį – man atrodo, netgi tą, kuri knygų veik neskaito. Nes tai ne tik skelbiamas, bet ir nuolat reklamuojamas procesas – nominuotas knygas ir jų autorius rodo televizija, radijas įrašo pokalbius su jais, penketukų autorius kviečiasi Lietuvos bibliotekos susitikti su skaitytojais, visi skaitytojai kviečiami rašyti recenzijas ir laiškus apie penketukų knygas, penketuko autorių knygų komplektai perkami ir dovanojami Lietuvos bibliotekoms...

Taigi iš tiesų, nori ar nenori, su knyga ir su jos autoriumi susiduri. O gal kartais koks išminties žodis ir įkrenta į abejingą ausį. O gal net ir sudomina, ir žmogus perskaito puslapį. O būna, kad užsikabina ir perskaito visą knygą. Yra ir vaikų, tiesiog ryjančių knygas ir negalinčių be jų gyventi – šituos aš labiausiai gerbiu ir myliu. Nes pati tokia buvau ir žinau, ką reiškia panirti į knygos tikrovę – kitokią, gilesnę, įstabesnę, o kartais – ir baisesnę, negu ta, kurioje gyvename...

Kita vertus, kadangi knygos atrenkamos ekspertų, galima sakyti, kad Lietuvos (ir ne tik Lietuvos, ir išeivijos) skaitytojams siūlomos tikrai kokybiškos, gražios, estetinius ir meninius reikalavimus atitinkančios knygos. Ypač siūlyčiau išeivijos lietuviams nepamiršti savo vaikų ir nupirkti jiems kokybiškų lietuviškų knygų – o Metų penketuko knygos vaikams tikrai būna ir estetiškai labai patrauklios (nes vaikui turi kalbėti ne tik tekstas, bet ir iliustracija, štai kodėl dailininko darbas toks svarbus!), ir kruopščiai suredaguotos. Ir tekstams skiriamas didelis dėmesys: kad jis atitiktų tą adresatą, kuriam skirtas (pavyzdžiui, vaikus iki dešimties metų), kad autorius valdytų kalbą, stilių, jo pasakojimas būtų neperkrautas, tikslus, o tuo pačiu – ir lengvas, žaismingas, suprantamas.

Kadangi teko garbė (ir atsakomybė) būti ekspertų komisijos nare, labai džiaugiuosi, kad komisijos narės buvo reiklios ir principingos. Todėl ir paauglių penketuko neišrinkome – iš to principingumo. Nenuleidome kartelės ir neužsimerkėme prieš akivaizdžius knygų trūkumus – ir estetinės išvaizdos, ir tekstų.

Juk knygos skirtos ne tik pabūti pasakoje, dramoje ar distopinėje ateityje, ne tik pabėgti nuo neretai atsibostančios tikrovės. Jų paskirtis – skatinti kultūrinį raštingumą. Štai todėl išrinkti reikia tikrai geriausias knygas – kad patys būtume geri skaitytojai. Protingi, nuovokūs, jautrios kalbinės klausos, skaityti ne tik tekstą, bet ir potekstę. Ir niekada nerinktume į Seimą beraščių žmonių, kurie kartais netgi ministrais tampa.

Renata Šerelytė

technologijos.lt nuotr.

Sapnai

Prarasdamas kažką be galo brangų,
Ko net vardu dar nepavadinai,
Gal tu laimingas, kol pro tamsų langą
Ateina skaudžiai guodžiantys sapnai.

Sapnuok, sapnuok, žmogau, gimtinės gojus,
Avių pulkelį, karklą pakely. –
Gal žemę tą, kurios nejaučia kojos,
Dabar širdim jautriau pajust gali.

Sapnuok rugsėjus, liūdną jų ošimą,
Tėvų akis, išeinant iš namų.
Sapnuok, sapnuok, žmogau, tą negrižimą,
Kuris lig šiol klejoja grįžimu.

Sapnuok bites prie kapo tik supilto
Ir savo pirmą kūdikį lopšy.
Sapnuok, žmogau. Sapnai neišsipildo.
Gal pats tu išsipildymas esi.

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Rinkimai baigėsi, tegyvuoja rinkimai • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Knygnešys iš Toronto (5) • 3-as psl. Astrida Petraitytė. Juozo Budraičio anų laikų Paryžius • 4-as psl. Paskelbti Metų knygų penketukai • 5-as psl. Aldona Žemaitytė. „Sonata“, nuausta iš čiurlioniškų spindulių • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Dalios Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalis pakvietė į Varėną • 7-as psl. Rasa Katiliūtė. Gimnazistė (2) • 8-as psl. Kultūros kronika

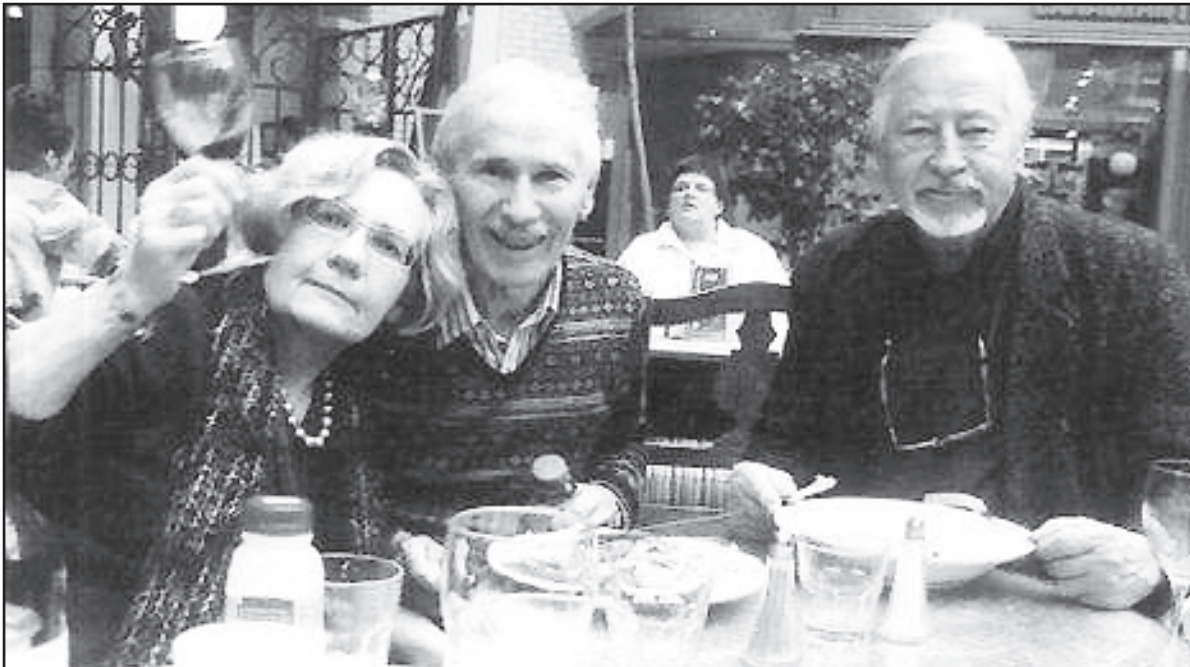
Kitame numeryje: Liucijos Jūratės Kryževičienės paroda: auksinis kūrybos jubiliejus • Pristatome Metų knygas

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. suteikė 10 000 euro paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

KNYGNEŠYS IŠ TORONTO (5)

ištraukos iš rašomos biografinės knygos

Antras iš kairės: Ginutis Martynas Procuta

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga

Pradžia 2016 m. rugsėjo 17 d. „Kultūroje“

O šis laiškas rašytas jau po geros pertraukos – 2013 m. rugpjūčio 20 d.

Profesorius rašo, jog per pastaruosius penkerius metus gerokai susenęs. Pagalvojęs, kad netrukus aštuoniasdešimtmetis („jei jo sulauksiu“), beveik išsigandęs šokęs ir iš paskutiniųjų supakavęs dar per dvidešimt knygų, kurios turėtų būti naudingos universitetui.

„Gyvenimas prabėga neįtikėtina greit ir ypač į jo galą pamatai, kaip daug dar liko nepadaryta“, – liūdnoškos to laiško mintys. Pasidžiaugęs, kad daugiau kaip dvidešimčiai Lietuvos bibliotekų pavyko išsiųsti per dešimt tūkstančių tomų knygų ir kitų leidinių, G. Procuta pažymi, jog šalia rėmimo, šalia knygnešystės jam visada buvę svarbu, kad „atsirastų daugiau individų, kurie imtųsi to paties darbo, kuris praturtintų Lietuvą ir jos žmones“.

O užbaigiamas laiškas optimistiškai. Profesorius pasidžiaugia, kad abu dukros sūnūs išaugo į gražius, gerus, labai gabius jaunos žmones, kalbančius ne tik prancūziškai ir angliškai, bet ir lietuviškai. Prieš trejetą metų anūakai pabuvojo Lietuvoje, ją pamilo ir planuoja dar ne kartą protėvių žemėje apsilankyti. O Julius, pamatęs Vilniaus universitete senelio dovanotų knygų kolekciją, net parašė esė apie jo nepaprastą gyvenimo aistrą, išspausdino ją populiariame Kanados dienraštyje. Vaikinas Ottawos universitete studijuoja istoriją ir politologiją, jo pirmųjų metų akademinių vidurkis – 99 proc. Vyresnysis anūkas Antanas prieš trejetą metų Paryžiuje išleido knygą, yra sukūręs per trisdešimt plakatų prancūzų kultūros ir kalbos sąjungai. „Abu anūakai, kaip ir visa mūsų trijų generacijų šeima, labai mėgsta knygas. Ta prasme aš ir Dalia esame labai laimingi“, – rašo G. Procuta.

Apie Plungės viešajai bibliotekai dovanotus leidinius, bičiulystę su knygnešiu iš Toronto plačiau papasakojo bibliotekos direktorė, Simono Daukanto bibliofilų klubo narė V. Skierienė.

Bibliotekoje – per tūkstantį leidinių anglų, lietuvių, prancūzų, vokiečių kalbomis, kuriuos padovanuoja G. Procuta. Tai – grožinė literatūra (daugiausia), enciklopedijos, žodynai, meno, fotografijų albumai, filosofinė, istorinė, religinė ir kt. lektūra. Direktorė pažymėjo, kad dalis profesoriaus atsiųstų knygų su jo sutikimu perduota rajono mokykloms, taipogi Žemaičių dailės muziejui.

Ir Žemaitijon atkeliavę leidiniai išsiskiria G. Procutos dedikacijomis-įrašais juose. Profesoriaus autografai – patys įvairiausi: vieni susiję su šeimos istorija, kiti – su interesais, pomėgiais, šalimis, kuriose gyventa, keliauta. Anot V. Skierienės, tie įrašai dar labiau padidina dovanotų leidinių vertę. Plungės bibliotekininkai didžiuojasi turima kolekcija.

Čia šiltai prisimenami ir betarpiški susitikimai su profesoriumi. 1997 metais, kai G. Procuta viešėjo bibliotekos kvietimu, kartu aplankė Tauragę, Varnius, Telšius, Žemaičių Kalvariją, Viliaus Orvydo sodybą. O po poros metų dalyvavo bibliotekos 60-mečiui ir S. Daukanto bibliofilų klubo 15-kos metų sukakčiai paminėti skirtuose renginiuose – konferencijoje „Žemaičių knyga“ bei parodos atidaryme Žemaičių dailės muziejuje.

Saugomi bibliotekoje ir G. Procutos rašyti laišakai. Juose dominuoja su knygomis susiję reikalai, tačiau yra ir nemažai asmeniškų. Štai 2007 m. vasario 5 d. rašytas bendralaiškis dešimčiai Lietuvos bibliotekų – kad jos dėl finansinės paramos knygų į Lietuvą persiuntimui kreiptųsi į Kanados Lietuvių fondą – dar papildytas ranka rašytu tekstu, skirtu tik V. Skierienei. Iš jo nesunku suprasti, kokie bičiuliški santykiai skiria adresatus. Ypač įsimintina laiško pabaiga: „Meldžiu Dievą, kad dar kartą turėčiau sveikatos atvažiuoti į Lietuvą ir; aišku, Plungę ir atsivežti Eglės vaikus (pastarieji žodžiai pabraukti – L. P.-K.). Po to bus lengviau iškeliauti, galėsiu kaip biblinis pranašas pasakyti, kad viskas. Paskutinius tuziną metų gyvenau – mane palaikė, varė, stūmė tie vaikai ir Lietuvos bibliotekos, be jų mano gyvenimas būtų buvęs tuštesnis, liūdnescnis“. O 2015 m. rugpjūčio 3 d. laiškas prasideda informavimu apie išsiųstą naują knygų siuntą – dvi dėžes. Pasiguodęs dėl vis prastėjančios sveikatos, G. Procuta pasidžiaugia, jog vis dėlto pajėgė surinkti ir supakuoti šią siuntą, ko gero, jau paskutinę. „Esu labai laimingas, kad man tai pavyko“, – užbaigia laišką profesorius.

Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademijos bibliotekoje taipogi yra Procutų vardinė knygų kolekcija. Genius remti šią biblioteką pradėjo būdamas septyniasdešimt penkerių, po to, kai į rankas pateko „Kariūno“ žurnalas.

Kad būtina remti būsimus kariūnus ir jų dėstytojus, abejonių nebuvo. Daugiau kaip porą dešimtmečių lietuviškajame artilerijos pulke tarnavęs tėvas, o ir mama įskiepijo tokią tėvynės meilę, kad jos pakaks ir anūkų anūkam.

Pirmajame savo laiške, skirtame karo akademijos bendruomenei, kurį turėjo progą perskaityti ir „Kariūno“ žurnalo (2010 m., nr. 3) skaitytojai, išsiuntęs apie tris šimtus knygų, G. Procuta pažymėjo: „Mūsų brangaus Tėvo atminimui, 600 metų Žalgirio mūšio sukakties proga aš ir mano brolis architektas Vacys Procuta (Hamiltonas, Naujoji Zelandija) dovanojame šias knygas Lietuvos karo aka-

demijos bibliotekai. Kai paimsite į rankas vieną iš jų – ‘The Book of the Medieval Knight’ (Viduramžių riterio knyga), 84–87 p. rasite aprašymą ‘Kryžiuočių veržimasis į Lietuvą ir mūsų pergalė’.

Kitos jūsų bibliotekai atsiųstos dovanotos knygos yra nupirktos Kanados lietuvių fondo lėšomis, visose yra atitinkamas antspaudas-įrašas. Tuo mes norime padėti Lietuvos valstybei ugdyti karininkus. Kol sveikatos turėsiu ir pajėgsiu, jus remsiu. Atsiųsiu ir daugiau dokumentų apie tėvą, save, brolių, mūsų lietuvišką akademinę veiklą, kad ‘Kariūno’ žurnalo skaitytojams susidarytų vaizdas apie vienos lietuvių kariškių šeimos 3–4 kartų, pasklidusių po visą pasaulį, likimus. Pavyzdžiui, mano brolio Vacio vyriausiasis anūkas Tanė ėjo lietuvių prosenelio, kario, keliu. Šią vasarą jis baigė karininkų mokyklą, buvo pakeltas į leitenantus ir tapo Naujosios Zelandijos kariuomenės karininku”.

Nuo tol Genius ir Viktoras Vaclovas Procutos – pastovūs karo akademijos bibliotekos rėmėjai.

Šiaulių universitetui (ŠU) dovanotos 68 knygos. Pirmoji siunta pasiekė dar 1970 metais, kai ši aukštoji mokykla vadinosi pedagoginiu institutu, antroji – 2008, vėliausios – 2015 ir 2016 metais.

2015 m. rugsėjo 17 d. laiške Šiaulių universiteto bibliotekos direktorei Aušrai Mingailienei profesorius informuoja, kad knygų siunta, kuri netrukus pasieks, skirta pagerbti Šiauliuose gimusį dailininką V. O. Virkau ir jo seserį Henrietą – tautiečius, kuriuos pažįsta nuo pokario metų, su kuriais lankyta ta pati Miuncheno lietuvių gimnazija. Kadangi jų tėviškė Šiaulėnuose, čia ir prašymas dalį knygų perduoti Šiaulėnų viešajai bibliotekai.

G. Procuta save ir Vytautą įvardija „paskutiniais mohikanais“. Įdomus paaiškinimas, kokiom aplinkybėm V. O. Virkau sukūrė jo ekslibrisą. Kai 1973 metais pirmą sykį lankėsi Lietuvoje, VU bibliotekoje jam buvo sudaryta galimybė palaikyti rankose ir pirštiniuota ranka pavartyti iš seifo išimtą Martyno Mažvydo „Katekizmą“. Vytautui šis draugo pasakojimas padarė didelį įspūdį. Dailininkas pabandė tai simboliškai perkelti į knygos ženklą.

2016 metais tarp Šiaulių universitetui dovanotų knygų ypač išsiskiria viena – Mykolo Burokevičiaus „Lietuvos KP ideologinis darbas su inteligentija 1940–1965 m.“, išleista Vilniuje 1972 metais. Kodėl ji ir dar viena *anuometinė* knyga pasiūlyta universitetui, paaiškina savo 2016 m. vasario 16 d. laiške pats G. Procuta: „Tai – knygos su ilgomis mano pastabomis, kaip mes sekėme, kas dedasi Lietuvoj, ir tuo pačiu, kaip mus sekė. Jos turėtų išlikti, kaip liudijimas, kas vyko“.

Kaip ir kitiems adresatams skirtose knygose, taip ir šiose apstu profesoriaus komentarų, pastabų, sugretinimų ir pan.

Vartau antrą panašios lektūros knygą „Istorijos klastotojai. Užsienio lietuvių nacionalistų koncepcijų kritika Tarybų Lietuvos istorijos klausimais (1940-1974)“ su G. Procutos įrašais jos puslapiuose. „Ši knyga parodo, kaip tarybinis režimas Lietuvoje sekė ir reagavo į užsienyje gyvenančių lietuvių mokslininkų sovietų sistemos kritiką. Aš esu (...) čia labai kritikuojamas“, – paaiškinimas tituliname puslapyje. „Užkliuvo“ visų pirma tos trys R. Tautrimo slapyvardžiu „Metmenyse“ paskelbtos studijos. Knygos gale – daug profesoriaus ranka įrašytų pastabų: pažymimas puslapis ir tai, kas jame neteisinga, netikslu, sufalsifikuota. Tokių įrašų apie dvidešimt, dar septyni – susiję su juo pačiu, t. y. R. Tautrimu.

O ant M. Burokevičiaus knygelės viršelio toks paaiškinimas: „Šią knygą mano prašymu atsiuntė Vilniaus universiteto rektorius Jonas Kubilius. (...) Nedrįso siųsti iš Vilniaus. Atsiuntė, kai lankėsi Maskvoje. (...) Man šitokia literatūra buvo reikalinga suprasti, kas dedasi Tarybų Lietuvoj“. Tituliname puslapyje – dar vienas komentaras: „101 puslapyje esu minimas su kitais mokslininkais – Eretu, Girnium, Maceina, Vardžiu“. Knygelės gale – per trisdešimt pastabų, „pataisančių“ jos autorių, pvz., tokių: „lietuvių inteligentija ne ištraukė į naujo gyvenimo kūrimą, bet buvo įtraukta“ arba – prieštaraavimas, kad žemės ūkio kolektyvizacija vykdyta savanoriškumo pagrindu ir t. t.

Nukelta į 8 psl.

Juozo Budraičio *anų laikų* Paryžius

Astrida Petraitytė

Pastaraisiais metais Juozas Budraitis – legendinis kino aktorius nuo filmo „Niekas nenorėjo mirti“ laikų, garbus nepriklausomos Lietuvos diplomatas Maskvoje – aktyviai reiškiasi kaip subtilus fotografas. Bent jau socialiniuose tinkluose jis nuolat „eksponuoja“ tarsi poetinė aura apgaubtas kasdienybės (gamtinės ar urbanistinės) akimirkas.

Bet ir Budraičio-fotografo gerbėjams, ko gero, buvo netikėta spalio 6 d. Kasiulio dailės muziejuje atidaryta paroda „Mano Paryžius“ – nes tai ne šiandienos (jau net galimybių persisotinusio) turistų, tai 1979 metų LTSR piliečio (taip sakant: išlošusio sėkmės bilietą) pasivaikščiojimo po Prancūzijos sostinę atspindžiai.

Istorijos būta tokios: maskvietis kino režisierius Levas Kulidžanovas sumanė statyti filmą (netgi serialą) apie Karlą Marxą. Bent jau vienos serijos veiksmas rutuliojosi Paryžiuje – o ten veikė ne tik marksizmo pradininkas, bet ir jo bendražygis Arnoldas Ruge; šiam vaidmeniui ir buvo pakviestas Budraitis. Pusanatro mėnesio „komandiruotė“ Paryžiuje mūsų aktoriui suteikė pakankamai daug laisvo laiko – ne pagrindiniam herojui teko filmuotis kas kelintą dieną; vaikštytynės po daugelio (o tuo labiau – uždarytųjų „komunizmo statybose“) svajonių miestą su fotoaparatu, laimei, išliko meniškai-dokumėntiškai paliudytos...

Paroda ištis išpūdinga – ir ekspozicijos gausumu, „praėjusio laiko“ dvelksmu iš nuotraukų (daugiausia – nespaltvotų), ir ją apgaubiančiu „anturažu“, programėlėje surašytais pažadais: visą mėnesį muziejuje vyks prancūziški vakarai – tai bus rodomi filmai, „padarę įtaką Juozo Budraičio kūrybai“ (pvz., Jean-Luco Godardo), tai rengiamos paskaitos, koncertas...

Į parodos atidarymą atėjusi anksčiau, galėjau ramiai susipažinti su Budraičio *anų laikų* Paryžiumi, tarsi stabtelėti kokioje aikštėje ar bulvare, išsiūrėti į praeivius... Buvo laiko ir išsiskaityti į solidžius pristatančius tekstus: Margaritos Matulytės, parodą kuravusios, ir... (taip, mane ištiko

Juozas Budraitis anų laikų Paryžiuje

Iš k.: Valdas Papievis, Juozas Budraitis.

Astridos Petraitytės nuotr.

akimirksnio pauzė, vos akys užfiksavo pavardę)... ir Leonido Donskio, neseniai ir netikėtai mus palikusio plačių interesų erudito. Abu interpretatoriai, kalbėdami apie šių paryžietišku nuotraukų autorių, mini prancūzišką *flâneur* – tarsi betikslį vaikštinėtoją, slampinėtoją, taip besiskiriantį nuo „kultūrinio turistų“, fiksuojančio nu-

sibbrėžtame maršrute numatytus objektus.

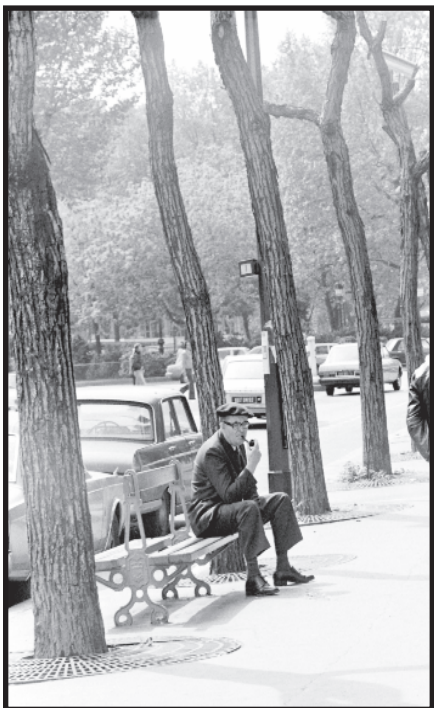
Parodą atidarant atsisakyta tradicinių oficialių kalbų pačioje ekspozicijoje – gausiai susirinkę gerbėjai susėdo renginių salėje intriguojančiam įvadui: „rašytojo Valdo Papievio pokalbiui su aktoriumi ir fotografu Juozu Budraičiu“ (citatų iš programėlės).

Tai bent puikus sumanymas: rašytojas, jau daugelį metų gyvenantis Paryžiuje (jo romanų herojai – tai pat), kalbės su paryžietišku nuotraukų autoriumi! Šiek tiek gaila, kad rašytojas buvo kuklus – užėmė pagarbaus klausinėtojo vaidmenį; ir šiek tiek gaila, kad vakaro herojus nesusigundė megzti lygiaverčio pokalbio su (matyt) specialiai iš Paryžiaus atvykusiu žmogumi...

Taip, formuluodamas klausimus Papievis įterpdavo vieną kitą savos partitės detalę (puse lūpų paminėjo jau išėjusius, su kuriais teko bendrauti – Ugnę Karvelis, Praną Gailių; prisiminė, kad 1979-aisiais jam Paryžius buvo tik nereali svajonė, šiame mieste iškūrė 1992-aisiais ir pan.), bet, suprantama, kūrė erdvę pašnekovo prisiminimams ir apmąstymams. Budraičio buvo įdomu klausyt: apie pirmąjį vaikystės fotoaparatus Švėkšnoje, apie, matyt, prigimtą polinkį „slampinėti“ – per tai ir juridiniai mokslai iškeisti į kino aktorystę, apie Vytauto Žalakevičiaus įtaką, prancūziškos kultūros trauką – štai brolių Goncourt'ų „Dienoraščiai“ skaityti jaunystėje, skaitomi ir dabar; dar apie daug ką. O Paryžiuje slampinėtojiui net į naudą išėjė, kad prancūzų kalbos nemokėta – miestas įtraukė lyg vaizdų pasaulis, garsams netrukdamas...

Klausinėtojas Papievis buvo žadėjęs ir auditorijai suteikti galimybę klausyti (o man būtų knietėję patirti: ar Donskio – taip ir nepamirėto - planuota šioj popietėj dalyvauti...). Tik, regis, visiems entuziastingai džiūgaujant baigiamąjį žodį tarė režisierius Algimantas Puipa: mat rugsėjo pradžioje nuvykęs su savo filmu „Edeno sodas“ į keistą (tai jo įvardijimas) kino festivalį Maskvoje – ten dalyvauja buvusios SSSR šalys ir štai parvežęs Budraičiui apdovanojimą už pagrindinį vaidmenį... Visiems smagiai plojant, režisierius įteikė aktoriui „auksinę“ statulėlę (va, šito momento negebėjau suprasti: nei dalyvavimo sovietinės erdvės festivalyje, nei visuotinio entuziazmo, kad pagerbti kaip saviškiai...)

J. Budraičio ir fotografijos istorikės, šios parodos kuratorės Margaritos Matulytės tandemas jau, regis, yra susicementavęs: neseniai pasirodė jų bendros autorystės knyga „Mano kinas“, pažadėta, kad ir „Mano Paryžiaus“ nuotraukos suguls į leidinį. □

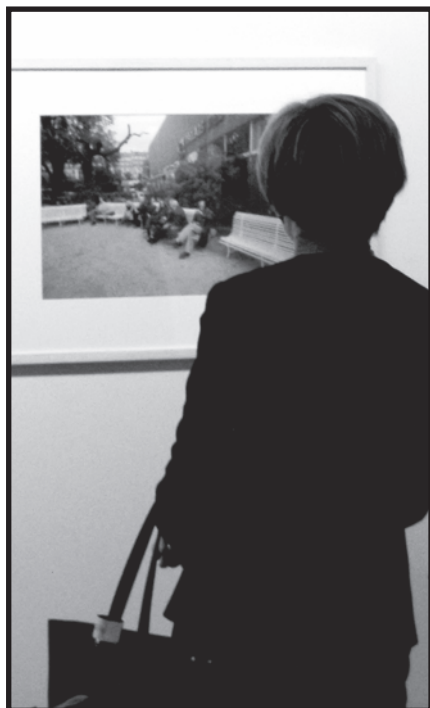

Sen Mišelio bulvaras.

Vaizdas nuo Monmartro kalvos.

J. Budraičio nuotraukos

Parodos akimirka.

A. Petraitytės nuotr.

PASKELBTI METŲ KNYGŲ PENKETUKAI

Šį spalį, kaip ir kasmet nuo 2005 metų, Skaitymo ir kultūrinio raštingumo asociacijos inicijuota ir kartu su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos nacionaliniu radiju ir televizija, Nacionaline Martyno Mažvydo biblioteka rengiama akcija „Metų knygos rinkimai“ vėl kviečia skaitytojus rinkti labiausiai patikusias lietuvių autorių knygas.

Šiemet knygų penketukai išrinkti tik trijose kategorijose: knygos suaugusiesiems, poezijos knygos ir knygos vaikams. Pasak knygų vaikams ir paaugliams vertinimo komisijos pirmininkės Renatos Šerelytės, šiemet paauglių knygų penketukas nėra teikiamas dėl nepakankamai kokybiškų tekstų, estetinių reikalavimų neatitikimo, redaktoriaus darbo trūkumo.

Akcijoje dalyvaujančios knygos yra parašytos šiuolaikinių lietuvių autorių ir išleistos nuo 2015 m. rugsėjo 1 dienos iki 2016 m. rugpjūčio 31 dienos.

Knygų vaikams penketuką šiemet atrinko: R. Šerelytė (rašytoja, vertinimo komisijos pirmininkė), Goda Baranauskaitė (filologė, Vilniaus universiteto magistrantė), Rūta Elijošaitytė (VŠĮ „Laikas skaityti“ direktorė), Eglė Nachajienė (Vilniaus „Ryto“ progimnazijos lietuvių kalbos mokytoja ekspertė), Asta Skujytė-Razmienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Etnologijos studijų programos doktorantė, Tautosakos archyvo skyriaus jaunesnioji mokslo darbuotoja).

Knygų suaugusiesiems ir poezijos ekspertų komisiją šiemet sudarė: Rimantas Kmita (rašytojas ir literatūros kritikas, komisijos pirmininkas), Gytis Norvilas (poetas, savaitraščio „Literatūra ir menas“ vyriausiasis redaktorius), Giedra Radvilavičiūtė (rašytoja), Neringa Mikalauskienė (rašytoja, literatūros kritikė), Virginija Cibarauskė (literatūros kritikė).

Knygų suaugusiesiems penketukas:

Eugenijus Ališanka, „Empedoklio batas. Tolimųjų reisų esė“, (Tyto alba, 2016);

Danutė Kalinauskaitė, „Skersvėjų namai“, novelės (Tyto alba, 2015);

Kęstutis Navakas, „Vyno kopija“, romanas (Tyto alba, 2016);

Violeta Palčinskaitė, „Atminties babilonai, arba Aš vejuos vasarą“, atsiminimai (Tyto alba, 2015);

Rolandas Rastauskas, „Trečias tomas“, esė ir kiti tekstai (Apostrofa, 2015).

Poezijos knygų penketukas:

Eugenijus Ališanka, „Stuburo tik punktyrai“, eilėraščiai (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016);

Mantas Balakauskas, „Roma“, eilėraščiai (Versus aureus, 2016);

Stasys Eidrigėvičius, „Giedanti gaidžio galva = Giedanti gaidžia galva“, poema (Apostrofa, 2016);

Dainius Gintalas, „Adatos“, eilėraščiai (Tyto alba, 2016);

Giedrė Kazlauskaitė, „Singerstrum“, eilėraščiai (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016).

Knygų vaikams penketukas:

Gendrutis Morkūnas, „Traškančios žvaigždės“, apsakymai, iliustravo **Marius Zavadskis** (Aštuntoji diena, 2015);

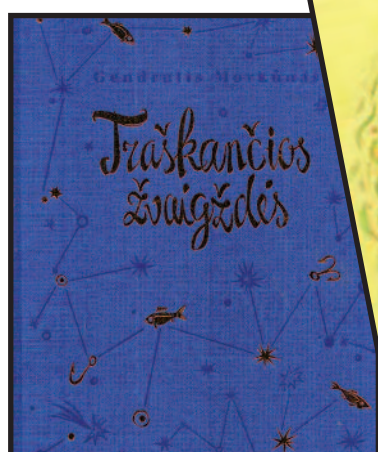
Selemonas Paltanavičius, „Maži ežiuko sapnai“, pasaka, iliustravo Lina Eitmanytė-Valužienė (Nieko rimto, 2015);

Nadia Kovaliova, „Meškis ir žąsis“, iliustravo autorė (Nieko rimto, 2015).

Aidas Jurašius, „Akmenukų pasakos“, iliustravo Jurga Šarmavičiūtė (Labdaros ir paramos fondas Švieskime vaikus, 2015);

Jurga Baltrukonytė, „Filmukai“, iliustravo Algis Kriščiūnas (Alma littera, 2016).

„Draugo“ skaitytojus kaip ir kasmet supažindinsime su įdomiausiomis penketukų knygomis, pateikdami informacijos ir apie pačius autorius. □

„Sonata”, nuausta iš čiurlioniškų spindulių

Aldona Žemaitytė

Senosios Varėnos parapija bažnytinio choro neturėjo daugiau kaip penkiolika metų. Tikintieji, šventadieniais ir per bažnytines šventes Mišioms ar įvairioms bažnytinėms šventėms susirenkantys į Šv. arkangelo Mykolo bažnyčią, pastatytą prieš pora dešimtmečių, tenkinosi atsitiktinėmis „giedorėmis“. Iš kurgi rasis tos giesmininkės, kai nėra gero organizatoriaus...

Sykį bažnyčios vargonininkė Elvyra Sinkevičienė pakalbino Jadvygos Čiurlionytės menų mokyklos mokytoją Iloną Zalanskienę, kuri dažnai talkino giesmininkėms. Paprašė, kad Ilona organizuotų S. Varėnos bažnytinį chorą. Ilona pamastė: „Ar aš turiu teisę atsisakyti?... Kas, jei ne aš, suburs tą chorą?“.

Ilona Zalanskienė, keletą Varėnos chorų dirigentė, turi didelę darbo patirtį. Varėnos kultūros centre ji buvo subūrusi berniukų chorą, kuriam vadovavo kone dešimt metų. Taip pat subūrė suaugusiųjų mišrų chorą „Harmonija“. Ilonos chorai pripažinti ne tik Lietuvoje, bet ir tarptautiniu lygiu. Prancūzai, klausydami, kaip dainuoja lietuviukai, net apsiverkė iš susižavėjimo. Juk muzikos menas, dainavimas greičiau ir stipriau, negu kiti menai, pasiekia ir pavergia žmogaus – vaiko ar suaugusiojo – širdį. Pagal klausytojų reakciją chorvedys gali patikrinti savo choro brandumą. Grožis gali taip sukrėsti žmogaus esybę, kad nejučia išspaudžia susižavėjimo ir džiaugsmo ašaras.

Mokydamasi Lietuvos valstybinėje konservatorijoje Ilona rašė kursinį darbą „Dirigentas – choro veidrodis“. Kaip tiksliai ji pasakė!.. Tame veidrodyje atsispindi choristų charakteriai, interesai, dvejones, pasiryžimai, atsakomybės našta. Dirigentas, dirbdamas su bet kuriuo choro kolektyvu – vaikų, moterų, vyrų ar mišriu – pasiekia tikslą, jei pažadina žmogaus sielą, sukrečia ją grožio dieviškumu. Vadinas, ilgos repeticijų valandos nepraejo veltui...

„Prieš porą metų su vaikų chorą koncertavom Prancūzijoje, – prisimena Ilona Zalanskienė. – Ir jeigu prancūzai, nesuprasdami svetimos kalbos, apsiverkė, tai jų ašaras išspaudė mažųjų dainininkų nuoširdumas“. Tas nuoširdumas ir yra didžioji paslaptis,

Po koncerto. Ilona Zalanskienė (pirmos eilės viduryje) su „Sonatos“ chorą Kaišiadorių katedroje. Iš dešinės pirmoje eilėje – Senosios Varėnos vargonininkė Elvyra Sinkevičienė.

Energinga, linksma, reikli ir veikli Ilona Zalanskienė

kuri nulemia dainininkų ir jų klausytojų santykį. Į nuoširdumą atsakoma nuoširdumu...

Pasak Ilonos, dirigentas prilygsta spektaklio režisieriui. „Jeigu neįdėsiu savo širdies ir neišjaušiu į tai, kaip dainuoja mano choristai, jei nematysiu, kokią meilės giją jie nutiesia tarp savęs ir klausytojų, nepadės joks profesionalumas, taisyklingas gaidžių skaitymas“.

O kaip pasiekti tokį profesinį lygį, kuris priverčia sausakimšose salėse sė-

dinčius žmones ploti iš visos širdies, traukia iš jų akių ašaras arba priverčia bėgti per odą šurpuliukus?... Ilona įsitikinusi, kad dirigentas privalo ir nuoširdumą, ir reiklumą parodyti pirmiausia savo pavyzdžiu, tik taip galima tikėtis aukšto meninio lygio iš choristų. Tą lygį pasiekti galima tik pasitelkus kantrybę ir ilgą, sunkų, net monotonišką darbą, kurį choristams palengvina humoras, atpalaiduojantis nuo įtampos... Kiekvienas dirigentas turi savo darbo metodiką. Bet laimėtas, kuriam būdinga reiklumo, nuoširdumo ir humoro jausmo pusiausvyra.

„Man patinka juoktis, juokauti, nes per juoką atveri žmonėms savo širdį. Tuo pačiu atsiveria ir choristų širdys. O repeticijos tada tampa lengvos ir malonios,“ – tai Ilonos darbo praktika patikrintas metodas. Kad paverstum sunkų darbą lengvu žaidimu, reikalinga didelė patirtis ir reiklumas pačiam sau.

Ištojusi į Lietuvos valstybinę konservatoriją studijuoti chorvedybos, Ilona nelaikė savęs nei itin gabia, nei labai gera mokine. „Nepersistengdavau“, – juokauja, prisiminusi studijų laikus. Anot jos, pažymius mums rašo ne tiek mokytojai, kiek pats gyvenimas. Baigusi mokslus, Ilona norėjo sugrįžti į gimtinę, nes ją labai mylėjo. Padirbėjus metus laiko mokykloje, teko dalyvauti su savo choralais Dainų šventėje. „Ąžuoliuko“ vadovas Vytautas

Miškinis, atvažiavęs į Varėną peržiūrėti, pasiūlė Ilonai su savo mažaisiais choristais dalyvauti konkurse.

Konkursas vyko M.K. Čiurlionio meno mokykloje. Lietuvos radijo žurnalistas, atvykęs daryti interviu, Ilonos paklausė, kokią vietą tikisi užimti ši jauna chorvedė. „Neturiu jokių lūkesčių, tiesiog džiaugiuosi, kad pakvietė“, – sakė jam Ilona. Ir tame konkurse ji su savo mažais dainorėliais užėmė pirmąją vietą...

Klausiu šios išmintingos, liaunos, artistiškos dirigentės, ar labai skiriasi darbo metodai su vaikais ir su suaugusiais. „Visai ne, – sako Ilona. – Turiu abejiems kartoti, kad geri rezultatai ir šlovė iš dangaus nenukrinta, lengvai neateina. Ir pasauliniai ‘žvaigždūnai’ patiria juodo darbo skoni...“.

Dirigentui labai svarbu vadybiniai gebėjimai – koncertų, renginių organizavimas, susitikimai su iškiliais įvairių profesijų žmonėmis, edukacinės kūrybinės išvykos. Labai svarbu atitinkamo repertuaro parinkimas kiekvienai datai ar šventei: Vasario 16-ajai – vienoks, chorų festivaliui – kitoks, kalėdiniam koncertui dar kitoks, o Grybų šventei nepanašus nė į vieną aukščiau išvardytą... Dirigentė, atsakingai apmąstydamą, parenka repertuarą, kuris gerai nuteikia klausytojus... „Man gera, kai padarau gera kitiems žmonėms,“ – toks yra Ilonos Zalanskienės gyvenimo dėsni.

Post scriptum: spindulingoji „Sonata“

Senoji Varėna gali didžiuotis savo didele parapija, skoningai išpuošta bažnyčia, savo klebonu Pranciškumi Čiviliu, kuris yra „Sonatos“ vardo krikštatėvis, nes būtent jis pasiūlė šį pavadinimą, visą laiką spinduliuodamas aplink save čiurlionišką aurą. Į chorą atėjo ir dalis Varėnos kultūros centro choro „Harmonija“ dainininkų. O žmonės, pasibaigus Mišioms ar kitoms iškilimams, dėkoja „Sonatos“ vadovei ir visiems choristams. „Jūs giedate kaip angelai“, – dažnas pasako, išeidamas pro bažnyčios duris. Juk tai atpildas už nuoširdumą, tikrumą, estetinį pojūtį, kuris išlavinamas taip, kad žmogų pakylėja aukštyn, angelų link... Vadinas, Dievo ir gerų darbų darymo link. □

Mažieji dainorėliai su savo mylima chorvede Ilona Zalanskiene.

Nuotraukos iš asmeninio albumo

Dalios Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalis

Festivalio dalyviai.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Algis Vaškevičius

Dalia Tamulevičiūtė – legendinė lietuvių teatro režisierė, Jaunimo teatre sukūrusi daugybę įsimintinų spektaklių, į kuriuos tada, septintajame-aštuntajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, patekti buvo nelengva – bilietai buvo išperkami greitai, prie teatro net naktimis vingiavo eilės. Garsas apie režisierę ir jos aktorių kursą, vadinamą „D. Tamulevičiūtės dešimtuku“, buvo pasklidęs ir toli už Lietuvos ribų. Deja, šiemet birželį sukako jau 10 metų, kai talentingoji menininkė išėjo į amžinybę.

Režisierės gimtadienis – rugsėjo 30 dieną, ir būtent šią dieną jos gimtojoje Varėnoje tradiciškai pagerbiamas šių metų Dalios Tamulevičiūtės lietuvių autorių scenos meno kūrinių konkurso nugalėtojas bei pradedamas jau septintus metus rengiamas Dalios Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalis.

Šiemet teatro gerbėjai pirmiausia rinkosi Senosios Varėnos kapinėse, kur šeimos kape palaidota ir garsioji menininkė. Jos kapą nuklojo gėlių žiedai, iš tolo švietė žvakucių liepsnelės. Vėliau visi rinkosi Senosios Varėnos švento arkangelo Mykolo bažnyčioje, kur buvo aukojamos Mišios už režisierę.

Šioje bažnyčioje po Mišių buvo surengtas ir atminimo vakaras. Sveikindamas susirinkusius Varėnos rajono meras Algis Kašėta pabrėžė, kad negali būti geresnio atminimo įamžinimo režisieriui, kaip teatrų festivalio rengimas jos gimtinėje. Jam pritarė ir buvęs rajono meras, dabartinis Seimo narys Vidas Mikalauskas, kuris daug prisidėjo, kad toks festivalis būtų – jis pasidalijo šia idėja su buvusiu kultūros ministru Remigijumi Vilkaičiu, buvusiu D. Tamulevičiūtės dešimtuko aktoriumi, ir šis pritarė, kad festivalis būtų rengiamas.

Šiltais prisiminimais apie režisierę pasidalijo dar viena legendinio dešimtuko narė aktorė Dalia Overaitė, sakydama, kad režisierė buvo daugiau nei mama, žinojusi visas aktorių paslaptis, visada bandžiusi padėti – buvo tarsi aktorių sielų gelbėtoja. „Žmogui duota atmintis – jei prisimeni, vadinasi, gyveni. Iš to dešimtuko dabar ne daug mūsų liko teatre, į kurią atėjome 1975 metais. Kai susitinkame ir prisi-

Prisiminimais dalijasi Dalia Overaitė

mename tas dienas, liūdnu prisiminimų beveik nėra – iškyla linksmi, malonūs, šeimyniški prisiminimai“, – pasakojo aktorė.

„Dalia visada buvo ir yra mūsų prisiminimų ašis. Prisimename ją įvairiai – galų gale ji buvo vos 11–12 metų už mus vyresnė, bet labai ją gerbėme, nes buvo baigusi mokslus Maskvoje, buvo reikli ir labai atsakinga. Ji iškiepėjo mums darbštumą, atsakomybę ir meilę. Režisierė negalėjo pakęsti „chaltūros“, netikrumo, melo – visame kame ji buvo maksimalistė. Ir mes stengėmės, buvome labai atsakingi savo profesijai. Dalia mums leido suprasti, kad aktoriaus profesija – tarsi bitės: nešti medų iš skirtingų ir įvairių žiedų ir jį pateikti kaip mąną“, – sakė D. Overaitė.

Renginyje dalyvavo ne tik ji, R. Vilkaitis, bet ir kiti dešimtuko nariai – Kristina Kazlauskaitė, Violeta Podolskaitė, taip pat vėlesnių kursų aktoriai. Būtent R. Vilkaitis buvo režisierės D. Tamulevičiūtės lietuvių autorių scenos meno kūrinių konkurso vertinimo komisijos pirmininkas, tad jis ir paskelbė, kas šiemet tapo laimėtoju ir gavo 20 275 eurų premiją.

„Mano svajonė – kad kada nors ateityje premijos laureatą lemtų ne komisijos, o patys Varėnos gyventojai – jie pasakytų, kuris spektaklis labiausiai patiko ir būtent šio spektaklio kūrėjams atitektų apdovanojimas. Šiemet atrankoje dalyvavo 11 spektaklių eskizų, ji buvo vieša, kiekvienas galėjo ateiti ir matyti darbus. O nugalėtoji dovanojame specialų dailininko Sauliaus Vaitiekūno sukurtą atminimo ženklą, kuris vaizduoja inkilėlį. Čia užrašyti tik du visa apimantys žodžiai „teatras“ ir „Dalia“, – sakė aktorius.

D. Tamulevičiūtės premija įsteigta 2009 metais, siekiant puoselėti lietuvių literatūros autorių kūrybą Lietuvos teatrų scenose. 2009 m. pirmajam konkursui buvo pateikiami dramos kūrinių eskizai, atrinkus geriausią eskizą, buvo skiriama premija spektakliui sukurti. Nuo 2011 m. premija buvo teikiama už geriausią sukurtą spektaklį spektaklio kūrybinei grupei. Šiemet tvarka vėl pakeista – vėl vertinami eskizai, o lėšos skiriamos spektakliui sukurti.

Šiemet vertinimo komisiją sudarė Klaipėdos dramų teatro Literatūrinės dalies vedėjas Gintaras Grajauskas, Lietuvos nacionalinio dramų teatro kultūros projektų vadybininkė Viktorija Ivanova, Juozo Miltinio dramų teatro aktorė Vita Šiaučiušaitė, Lietuvos rusų dramų teatro Literatūrinės dalies vedėjas Julijus Lozoraitis, Vilniaus teatro „Lėlė“ vadovas Juozas Marcinkevičius, režisierius ir teatro aktorius Algimantas Pociūnas, Varėnos rajono savivaldybės Kultūros ir sporto skyriaus vedėja

Dalios Tamulevičiūtės atminimo ženklas

Regina Svirskienė, Kauno valstybinio lėlių teatro režisierius ir aktorius Andrius Žiurauskas bei jos pirmininkas R. Vilkaitis.

Šiemet Varėnoje vykusiame konkurse per dieną buvo parodyta 11 spektaklių eskizų, kurių trukmė – iki 20 min. Konkurso salėje buvo ne tik žiūrovai iš Varėnos, bet ir visų teatrų, parodžiusių konkurse savo paraiškas, aktoriai. Varžėsi Kauno valstybinis lėlių teatras, Vilniaus teatras „Lėlė“, Vilniaus mažasis teatras (pateikė dvi paraiškas), OKT / Vilniaus miesto teatras, „Apeirono teatras“, „Atviras ratas“, Šiaulių valstybinis dramos teatras, Valstybinis jaunimo teatras, Klaipėdos jaunimo teatras ir Lietuvos rusų dramos teatras.

Konkurso laimėtoju R. Vilkaitis paskelbė Lietuvos rusų dramos teatro pateiktą eskizą pagal šio teatro aktoriaus Aleksandro Špilevojaus pjesę „Neišmoktos pamokos“, kurį pristatė Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentai (kurso vadovas Jonas Vaitkus, pedagogė Airida Gintautaitė).

Eskize, kurį režisavo pats pjesės autorius ir A. Gintautaitė, dalyvavo šios akademijos studentai Jokubas Tulaba (muzika), aktoriai Kamilė Galutė, Fausta Semionovaitė, Juozas Ališauskas ir Pijus Narijauskas. A. Špilevojaus pjesė – tai vienuolika monologų, primenančių mūsų mokyklose neišmokomas pamokas, šį rudį bus pristatyta Menų spaustuvės programoje „Atvira erdvė“. Pagal konkurso nuostatus ši pjesė turės pradėti kitų metų D. Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalį Varėnoje.

„Šis apdovanojimas man labai svarbus, nesitikėjau jį gauti. Tai ir didelis paskatinimas, ir atsakomybė. Kai važiuojame šiandien į Senąją Varėną, atsidūrėme Varėnoje, ten nevyko joks renginys, bet tas klaidžiojimas turbūt yra geras ženklas. Labai dėkui visiems, kurie mus pastebėjo ir įvertino“, – sakė A. Špilevojus, atsiėmęs apdovanojimą iš R. Vilkaičio ir A. Kašėtos rankų.

Renginio dalyviams ypatingą muzikinę dovaną parengė Lietuvos muzikų rėmimo fondas, atvežęs į Senąją Varėną nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatą Čiurliono kvartetą. Jis grojo ir Mišių metu, o po jų surengė išpūdingą koncertą, kurį pristatė muzikologas Vaclovas Juodpusis. Daug padėkų ir plovimų teko ir šio fondo ilgametei vadovei Liucijai Stulgieniui.

Septintus metus Varėnoje vykstantis Dalios Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalis tęsis iki spalio 24 dienos. Jo atidaryme žiūrovai galėjo pamatyti praėjusių metų D. Tamulevičiūtės premijos laureato Pojūčių teatro spektaklį „Vanduo. Akmuo. Geluonis“, režisuotą Karolinos Žernytės. Tai akliems pritaikytas spektaklis, į kurį žiūrovai gavo kvietimus.

Festivalio metu Varėnoje žiūrovai galės pamatyti net devyniolika geriausių suaugusiems ir mažiesiems žiūrovams skirtų įvairių Lietuvos profesionalių teatrų spektaklių. Tarp jų – Klaipėdos jaunimo, Kauno dramos, Kauno lėlių teatro, nacionalinio dramos, Vilniaus Mažojo, Naisių, Klaipėdos dramos, Alytaus miesto, Kauno Mažojo, Juozo Miltinio, Keistuolių, Knygos, „Lėlės“, Šiaulių, Rusų dramos ir kitų teatrų pasirodymai. Festivalis bus uždarytas spalio 24-ąją, uždarymo metu bus įteiktos nominacijos ir parodyta programa „Su peteliške ant lūpų“. □

KGB rūmai, Kamera Nr. 5.

Jono Kuprio nuotr.

REIKALAVIMAS IŠKVIESTI APKLAUSAI

Kabineto Nr. 6
Prašau iškviesti į apklausą kalinę Ka-
tiliūtę Rūtą Anelę Juditą, d. Juozo, lai-
komą Utenos kalėjime Nr. 10.
Kviečia Utenos raj. MGB tardytojas
jaunesnysis leitenantas Spiečius.
Išduotas: 1951 m. spalio 23 d.
23 val. 10 min.
Kalinyš grąžintas į kamerą:
01 val. 40 min.

Rūtai svaigo galva. Ji norėjo mie-
go. Labai norėjo miego. Šiandien ją net
du kartus kvietė į apklausą. Abu kar-
tus išlaikė ilgiau nei po dvi valandas.
Pirmą kartą tardytojas buvo manda-
gus, malonus, netgi lipšnus. Antrą
kartą rėkė, gąsdino, grasino. Vis rei-
kalavo pasakyti, kur tėvas, kaip mama
su juo susisiečia, kur slepia kores-
pondenciją. Rūta ir nustebo, ir nu-
džiugo. Reiškia, Tėtė gyvas. Jo nema-
tė nuo tada, kai, sovietams okupavus
Lietuvą, 1940 m. jis buvo priverstas
trauktis į Vakarus. Atsimena jį su ke-
lionės drabužiais ir lagaminėliu ran-
kose. Kai atėjo atsisveikinti į vaikų
kambarį, Rūta pravirko. Jis pasilenkė
ir švelniai pabučiavo: „Būk gerutė, pa-
dėk mamytei.“ Po pusmečio gavo nuo
jo atviruką, rašė, kad sėkmingai kir-
to Vokietijos sieną ir yra saugus.
Mama labai brangino tą atviruką,
saugojo, tačiau vėliau, kai saugumie-
čiai namuose atliko kratą, jį konfis-
kavo kaip įkaltį, o Mamą ilgai tampė
po tardymus. Todėl, kai Algis nuo Tė-
tės gavo gimtadienio sveikinimą, jį
teko sudeginti, kad ir kaip brolis no-
rėjo išsaugoti. Daugiau jokių žinių iš
Tėtės negavo, tiesa, ir juos netrukus iš-
trėmė į Sibirą.

Tėtė buvo griežtas, bet teisingas.
Kartą Elis piešė, o Rūtelė vis lindo pa-
žiūrėti. Ropštėsi ant stalo, kišo nosį ar-
čiau, kol užkliudė stalinę lempą ir šu-
kės pažiro ant grindų. Mama liepė
eiti pas tėvą prisipažinti, kad sudaužė
lempą. Baisu nežmoniškai. Griežto
tėvo žodžio vaikai labai bijojo. Juk jei-
gu sėdint prie pietų stalo kuris nors
verkšlėdavo, kad nenori sriubos, Tėtė
tik dirstelėdavo, ir lėkštė akimirksniu
ištuštėdavo. Eiti pas jį ir prisipažinti
ką padarius – jau pati didžiausia baus-
mė. Drebindo Rūtelė kinkas, įslinko
į tėvo kabinetą ir išmirkčiojo, jog su-
daužė lempą. O tėvas parklup-dė mer-
gaitę kampe ir liepė sukalbėti dešimt
„Tėve mūsų“.

Tęsinys kitame numeryje

GIMNAZISTĖ (2)

Rasa Katiliūtė

Tęsinys.
Pradžia 2016 m. spalio 8 d. „Kultūroje“

Utena
Salomėjos Nėries 32
Šaltenytei Kosteį

Utena. Kalėjimas Nr. 10. Katiliūtė R.
1951. V. 6

Brangioji Teta,

Aš sveika ir gyva, gyvenu gerai.
Anksčiau buvome visos trys kartu, o da-
bar Irutę atskyrė, nes ji mažametė, o ma-
žamečiams kartu su suaugusiais būti
vienoje kameroje neleidžiama. Mamytė
sveika ir jaučiasi gerai. Man irgi gerai,
tik namiškių pasiilgau. Man duoda
laikraščių ir knygų skaityti, taip pat do-
mino ir šaškes žaisti, tai nenuobodu ir
laikas greitai bėga.

Ar galiu Jūsų paprašyti muilo, nes
neturiu kuo nusiprausti? Taip pat man
reikia šukų ir šlepečių.

Jūs, Tetyte, nesisielokit ir per daug
nesirūpinkit, mums čia gera ir visko už-
tenka, o Jūs branginkit savo sveikatą.
Parašykite, kaip Jūs gyvenat. Kaip Genė
su Aldona ir kiti. Visiems linkėjimai.

Rūta

Kalinei rašyti apie kalėjimo sąlygas drau-
džiama. Laiško išsiųsti neleidžiama.
1951. V. 8 leit. Želanecas

Dienos slinko lėtai. Pilvas gurgė.
Taip norėtusi nors kąsnelyčio duo-
nos. Nors trupinėlio. Tik pačiulpti.
Arba tos bjaurios morkų košės, kurią
Mama joms mažoms virdavo. Abi su
sese buvo smulkios, nevalgios. Mama
labai rūpinosi, kad mergaitės augtų
sveikos, todėl kas vakarą penėdavo
morkų koše, idant gautų vitamino A.
Kaip jos nekenėtė tos tyrės! Kokia dabar
ji būtų gardi!

Rūta bandė vyti mintis apie valgi-
šalin, bet prisiminimai vienas po kito

plaukė prieš akis. Virtuvėje stovi di-
džiulis bufetas, jame daugybė stalčių,
stalčiukų, ištraukiamų lentelių mėsai,
daržovėms pjaustyti. Mama, būdavo, pa-
sodina abi su Irute ant to bufeto, paima
po kiaušinių, atskiria baltymą nuo try-
nio, prideda kakavos, cukraus ir su-
plaka kogel-mogel, o ant viršaus dar
grietinėlės užpila. O Dieve, koks neiš-
pasakytas skanėstas! Rūta garsiai nu-
rijo seiles. Apsidairė, ar nepastebėjo ki-
tos kalinės. Kameroje buvo tvanku ir
ankšta. Gultai pasieniais dviauksčiai.
Dieną ant jų gulėti draudžiama.

NUTARIMAS

1951 m. birželio 7 d.
Utenos m.

Aš, Lietuvos TSR Utenos m. MVD kalėji-
mo Nr. 10 viršininkas leit. ŽELANECAS, šią
dieną peržiūrėjęs gautą medžiagą apie
kalinę

KATILIŪTĘ Rūtą, d. Juozo,
gim. 1932 m., kaltinamą pagal
UK RSFSR 16-82 1 d. str.,

NUSTAČIAU:
kalinę KATILIŪTĘ nuolat pažeidžia ka-
meros tvarkos taisykles. 1951 m. birželio
7 d. užsilipo ant kameros palangės su tiks-
lu pažiūrėti į kalėjimo kiemą.

NUTARIAU:
Už kameros režimo taisyklių pažei-
dimą iš kal. KATILIŪTĖS atimti teisę gau-
ti siuntinius 30 parų.

LTSR MVD kalėjimo Nr. 10 viršininkas
leit. Želanecas /parašas/

Nutarimas man praneštas 1951 m. bir-
želio 7 d.
Katiliūtė /parašas/
Pranešė: Karalkovas /parašas/

Rūtai pikta. Vėl 30 parų! Ji tik no-
rėjo nors akies kraštelium pamatyti Iru-
tę. Nuo to laiko, kai jas atskyrė, sesers

nematė. Net pasivaikščioti į kiemą
veda atskirai. Rūta užsimerkė. Prieš
akis stovi Irutė ir šypsosi. Jai dar tik
ketveri. Sėsė stovi ant lieptelio. Pa-
čiame sodo gale tyvuliuoja Tėtės iš-
kastas prūdas. Ten tarnaitė velėdavo ir
skalaudavo skalbinius. Broliai Ema-
nelis ir Algimantas maudydavosi. Ir
tądien berniukai nardė, turškėsi, o
Irutė stovėjo ant lieptelio ir žiūrėjo į
vandenį. Vanduo raibuliavo, mirgėjo,
viliojo, Irutė lenkėsi vis arčiau ir ar-
čiau, tik murkt ir nusprūdo nuo liep-
telio. Berniukai jos pasigedo, ėmė dai-
rytis, ieškoti. Ištraukė. Juk jiems buvo
liepta mažąją saugoti. O kitą kartą
Mama nusivedė juos maudytis į Ne-
muną. Broliai plaukioja ir krūtine, ir
ant nugaros, paneria, iškyla, vėl pa-
neria, o Irutė ant kranto trypčioja, ir
ji taip norėtų, bet dar nemoka. Trep-
seno trepseno, žiūrėjo į brolius žiūrė-
jo, kol sugalvojo irgi ant nugaros at-
sigulti ir plaukti. Išsitiesė visu ūgiu
ant vandens ir... kirvu-ku niurkt į dug-
ną. Srovė stipriausia, tempia po van-
deniu, šiaip ne taip išsikapanojo, bet
Mamai nieko nesakė, bijojo, kad ne-
bartų, nes buvo liepta į vandenį nelis-
ti.

Užsimiršti. Svarbiausia užsimirš-
ti ir negalvoti apie tai, kas vyksta čia
ir dabar. Nėra tamsios kameros, pur-
vinų gultų, įžūlių kameros „draugių“,
piktų prižiūrėtojo akių. Yra tik prisi-
minimai, mieli vaikystės prisimini-
mai...

Maironiškėse valgomajame stovi
didelis ažuolinis stalas. Rūtelei šešeri,
Irutei ketveri. Sesutės išnaršo visus
kambarius ieškodamos Mamytės ri-
dikiulių, susineša juos į valgomąjį.
Ant didžiojo ažuolinio stalo šnopuo-
damos užkelia kėdes, suglaudžia jas at-
lošais, šiaip ne taip užsikeberiokšlina
ant tų „pasosčių“ pačios. Jos – auto-
buso konduktorės. Parduoda kelei-
viams bilietėlius. Prašom, kur va-
žiuosite? Kartais susiginčija dėl Ma-
mytės rankinukų. Nepasidalija, ku-
ris kuriai teks. Tas juodas labai talpus,
bet rudas dailesnis.

– Katiliūtė! Na vychod!
Rūta pakilo iš savo vietos ir nuse-
kė paskui storą prižiūrėtoją.

Kultūros kronika

Spalio 3 d. Lietuvos ambasadoje Paryžiuje surengtas prancūzų autoriaus Yves Plasseraud knygos „Irena Veisaitė. Tolerance and involvement“ (liet. Irena Veisaitė. Tolerancija ir veikla“) pristatymas. Knygą 2015 metais išleido „Brill“ leidykla. Gausiai susirinkusius dalyvius pasveikino Lietuvos ambasadorius Prancūzijoje Dalius Čekuolis. Jis pasidžiaugė galimybe pristatyti prancūzų autoriaus anglų kalba parašytą knygą apie iškilią Lietuvos asmenybę, įkvepiantį tolerancijos pavyzdį ir aktyvią europinių vertybių puoselėtoją Ireną Veisaitę. Vėliau vyko diskusija su knygos autoriumi, akademiku ir teisininku Yves Plasseraud bei vakaro viešnia – literatūrologijos profesore, teatro kritike, žmogaus teisių aktyviste Irena Veisaite.

Spalio 10 d. Pekine Inside-Out dailės muziejuje atidaryta didžiulė Lietuvos fotografijos paroda „Nelemiami momentai. Kitoks žvilgsnis į Lietuvos fotografiją“. Per tris aukštus išsidėsčiusiose muziejaus salėse pristatoma 20 Lietuvos fotografų, eksponuojama beveik 200 fotografijų. Parodoje pristatoma ne tik klasikinė Lietuvos fotografija, kurios aukso amžiumi laikomas XX a. 7–8 dešimtmečiai, bet ir meno procesai, vykę Nepriklausomybės atgavimo laikotarpiu bei vykstantys šiandien. Inside-Out dailės muziejaus trečiajame aukšte žiūrovai turės galimybę susipažinti su konceptualiausia Vito Luckaus kūrybos dalimi. Antrojo aukšto paroda pristatys kūrinius, atskleidžiančius 9–10 dešimtmečių sandūroje Lietuvos fotografijoje įvykusį lūžį bei anuomet susiformavusios estetikos atgarsius šių dienų fotografijoje.

Spalio 15 d. Liubline, viename žymiausių Lenkijoje teatro festivalių „Konfrontacje teatralne“, šiais metais bus parodytas labiausiai apdovanotas 2015 m. Lietuvos nacionalinio dramos teatro spektaklis „Didvyrių aikštė“. Krystiano Lupos režisūra ir Lietuvos aktorių vaidyba (spektaklyje vaidina Eglė Gabrėnaitė, Valentinas Masalskis, Eglė Mikulionytė, Viktorija Kuodytė, Rasa Samuolytė, Toma Vaškevičiūtė, Doloresa Kazragytė, Neringa Bulotaitė, Vytautas Rumšas, Povilas Budrys, Arūnas Sakalauskas) sužavėjo jau ne vieno festivalio Lenkijoje, o ir Europoje žiūrovus. Spektaklis pagal Thomaso Bernhardo to paties pavadinimo pjesę pasakoja apie gimstantį fašizmą. Šis spektaklis, pasak festivalio direktoriaus Januszo Opryńskio, pavojingai rimuojasi su dabartimi, todėl šiandien privalome itin įdėmiai jį įsiklausyti.

KNYGNEŠYS IŠ TORONTO

Atkelta iš 2 psl.

Dar – apie dovanotas knygas, su kuriomis supažindino Šiaulių universiteto vyriausioji bibliotekininkė Alina Šalavėjienė. Tuometiniam pedagoginiam institutui dedikuota tik viena knyga. 2008-aisiais gauta 17, daugiausia anglų kalba. 2015 m. spalį knyga dovanota 16 knygų (4 – lietuvių, 12 – anglų kalba). Beveik visuose leidiniuose – antspaudai KNYGOS LIETUVAI EX LIBRIS GENIUS PROCUTA, taipogi ranka įrašytos dedikacijos, datos, parašai. Tarp knygų, skirtų pagerbti V. O. Virkau, vienos jų (Aude Gros de Beler „Pharaohs“; Hoo, 2004) dedikacijoje minima ir S. Kisarauskienė, „kuriai senojo Egipto kultūra ir menas davė dvasinės atgaivos ir pasitenkinimo“.

Išskirtinis dėmesys Grigo Valančiaus knygai „Lietuva ir Karaliaučiaus kraštas“, išleistai 1946 metais Vokietijoje (Kirchheim Teck). Leidinys atsiųstas įdėtas į voka, kuriame – įspėjimai, jog su ta knyga reikia elgtis atsargiai: „Svarbus pokario leidinys apie Karaliaučiaus kraštą, retokas ir, deja, viršeliai pradėję irti. Laikykite, jei turite spec. skyrių, kur medžiagą galima tik vietoje konsultuoti / vartoti, bet ne skolinti“.

Į Lietuvą sugrįžo ir profesorius E. Baliutavičiūtės dovanotoji „Rašytojai – Nobelio premijos laureatai“ (Vilnius, 1994). Knyga – su autorės dedikacija G. Procutei ir jo žodžiais ŠU bibliotekai: „Čia Jūsų kraštietės, mano artimos sielos bičiulės parašytas veikalas (kurio gal neturite), mano labai vertintas. Bet mano amžius ir sveikata gerokai pašlijusi... Tai palieku Jums ir esu tikras, kad Elena ant manęs nepyks“.

G. Procutos neeilinis „arkliukas“ – žydų istorija ir kultūra, holokaustas. Tokių knygų sulaukė 2016-aisiais ir Šiaulių universitetas. Tai – S. Ginaitės Robinson „Atminimo knyga“ (Vilnius, 1999) su įrašu-autobiografinė detale: „Autorė – artima mūsų šeimos pažįstama, jos užauginta „dukra“ Tania ypatingai mums artima, kaip ir jos žemaitis vyras Tiliš“. Dar viena – „Tie, kurie gelbėjo 1941–1944: žydų gelbėjimas Lietuvoje“ (Vilnius, 2012). Savo įrašuose pažymėjęs apie klaidas ir netikslumus, profesorius šią knygą vis dėlto vertina: „Veikalas nuo p. 32–192 yra svarbus, parodantis, kaip plačiai visoje Lietuvoje (...) lietuviai ir kiti gelbėjo žydus“.

Kaip ir tarp kitoms bibliotekoms dovanotų knygų, taip ir šiose galima rasti pataisytų teksto vietų. Tai, be abejo, tik patvirtina, kad pirmasis tos knygos skaitytojas, t. y. G. Procuta – labai atidus, dėmesingas, neeilinis skaitytojas.

Lietuvai tapus nepriklausoma, G. Procuta gerokai praturtino ne tik savo tėvynės, bet ir dvi Toronto universiteto bibliotekas: didžiausią ir pagrindinę – „Roberts Library“ ir specializuotą retų knygų – „Thomas Fisher Rare Book Library“, joms dovanodamas trejetą tūkstančių lituanistikos objektų. Tai – ne tik knygos, bet ir žurnalai, iš kurių galima susidaryti platų vaizdą apie lietuvių kultūros visumą, originalios grafikos lankštai, seni žemėlapių, knygų ženklai. Toji dovana (apie

85 proc. teko „Roberts“ bibliotekai, 15 proc. – retų knygų bibliotekai) specialistų įvertinta per 60 000 dolerių.

Tarp G. Procutos dovanotų leidinių yra ir bibliografinių retenybų. Išskirtinė knyga – Vinco Kudirkos 1899 metais, dar spaudos draudimo laikotarpiu, Tilžėje Vinco Kapso slapyvardžiu išleista 38 puslapių poezijos knygelė „Laisvos valandos“. Antikvariato žinovai ją įvertino daugiau kaip 6 000 dolerių. Tokių knygų pasaulyje išlikę vos 3–4 egz., viena jų saugoma Vilniaus universitete (tai žinodamas G. Procuta jos nesiūlė bibliotekai, kuriai visada teikia pirmenybę), kita – Pensylvanijos universiteto bibliotekoje Philadelphiaje ir dar viena – lyg ir Kongreso bibliotekoje Washingtone. Kaip toji retenybė pateko į paties G. Procutos rankas? 1976 metais ją gavo iš literatūros istoriko V. Mačiūno, kai dar dėstė Ottawos universitete ir susirašinėjo su profesoriumi, ieškodamas retų knygų, išleistų Lietuvoje tarpukariu.

Prie retesnių knygų, kurias dovanuoja Toronto universitetui, priskirtina ir vokiečių okupacijos metais išleista Bernardo Brazdžionio eilėraščių rinktinė „Per pasaulį keliauja žmogus“.

Rašydamas „Tėviškės žiburiuose“ (2011 m. gegužės 3 d.) apie Rusijos carų ir sovietinių komisarių naikintą lituanistiką, G. Procuta, be kita ko, pažymėjo: „Ilgą laiką Vakarų pasaulyje buvo kalbama, rašoma ir rodoma, kad naciai naikino knygas ir kartu baudė žmones už jiems nepriimtinių knygų laikymą. Tik žymiai vėliau imta suprasti, kad sovietų komunistai sunaikino žymiai daugiau jiems nepriimtinių knygų. (...) Praktiškai visa visuomeninė, religinė literatūra ir kitokios knygos, išleistos nepriklausomybės laikais, buvo šalinamos iš bibliotekų ir naikinamos“.

G. Procutei 1999 metais dalyvaujant Plungės viešosios bibliotekos 60-mečio sukaktuvėse, teko būti liudininku, kai sovietinių laikų tos bibliotekos direktorė graudžiai verkdamą prisiminė, kad buvo verčiama deginti lietuviškas knygas vietinio kompartijos vedlio akivaizdoje.

Ta proga G. Procuta prisiminė dviejų didelių žmonių pasakymus: Justino Marcinkevičiaus, pažymėjusio, jog valstybei svarbi kardo jėga, bet dar svarbiau knygos – dvasios, išminties ir kultūros galia; panašiai kažkada, prieš porą šimtmečių, kalbėjo ir Napoleonas: „Pasaulyje tėra tik dvi galybės – kardas ir dvasia. Galiausiai kardas visada lieka nugalėtas dvasios“.

Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui apsilankius Naujojoje Zelandijoje, G. Procuta pakalbina ten gyvenantį brolį Vaclovą, kad šis užsakytų Vilniaus universiteto bibliotekai savaitinį žurnalą „New Zealand Listener“, kuris, profesoriaus nuomone, gali būti labai naudingas jauniems žmonėms, panorusiems ten atvykti studijuoti, o ir legaliai dirbti. Savo laiške, skirtame VU bibliotekos direktorei B. Butkevičienei (2006.03.22), jis taip pat pasidžiaugia, kad žmonos brolis Jurgis Pečiulaitis vasario 24 d. paskirtas naujuoju Lietuvos Garbės konsulu Naujajai Zelandijai ir kad jo rūpesčiu prieš LR Prezidento vizitą Aucklande iškelta milžiniška (7x3,2 m) trispalvė. □